Діти називали свою школу конюшнею. Учителі також називали школу конюшнею. Може, за те, що стояла майже коло самого лугу, й коні, пасучись поміж лозами та вербами, іноді підходили до класних вікон і зазирали до дітей на уроки або ж так терлися коростявими боками об глиняні стіни, що стіни здригались.

— Ой, завалимося зараз! — скрикував хтось удавано перелякано, і весь клас вибухав сміхом.

— Тихше, тихше,— надавав суворості своєму доброму обличчю Андрій Іванович.

Найвеселіше ж дітям почувалось тоді, коли під шкільні вікна приходив із лугу кавалерійський кінь Орлик. Зупинявся неподалік і, задерши голову, іржав, наче сердився на кепські учнівські успіхи. Поірже — й перестане, позирає на вікна, а потім знову за своє.

— Андрію Івановичу, дозвольте прогнати! — підносив руку то один учень, то другий, але вчитель начебто не помічав піднесених рук і не чув дитячих голосів.

— Заважає слухати! Заважає вчитись! Хіба писатимеш, коли він так несамовито ірже! — лунали голоси.

Зрештою, Андрій Іванович кидав:

— Калашник Грицько, прожени коня!

Й кращий учень класу Грицько Калашник біг надвір проганяти коня. Весь клас втуплювався у вікна. Бо Калашник, підскочивши до коня, хапався за гриву, по-мавпячому здирався на спину і, вдаривши Орлика п'ятами в боки, мчав через город на луг.

Дітям ставало заздрісно, починали канючити:

— Андрію Івановичу, а коли мені дозволите прогнати Орлика?

— Все Калашник та Калашник, а ми коли? Андрій Іванович супив білі брови й казав:

— Вчитиметесь так, як Калашник, тоді й коней од школи ганятимете.

Діти прозивали Орлика так, як і звався він, Орликом, а вчителі охрестили його Інспектором.

У класі, де вів уроки Андрій Іванович, були майже самі дівчата, якщо не брати до уваги Калашника й ще одного чи двох хлопців. Та й то учні сусідніх класів звали Грицька і його товаришів дівчурами, бо як ти інакше назвеш їх, коли в класі вчаться майже самі дівчатка? Зате Калашник не тільки добре вчився, а й дужий вдався, меткий та проворний, міг постояти не лише за себе, а за весь свій клас. Тому його любили, і він був єдиним, хто не мав прізвиська.

В школу кожне з них уже приходило з прізвиськом. Поміж них траплялись найрізноманітніші, найдивніші. Були прізвиська, що діставалися в спадок синові чи дочці від батька й матері, а були й надбані самостійно. Прозиватись для дітей було однією з найбільших образ, й часто через ті прізвиська доходило до бійки.

Найсмішніше, либонь, прізвисько було у Василинки Кущ. У вічі й позаочі прозивали її Кунею. Чому Куня — невідомо, що воно означає — теж невідомо, а проте ж Куня! Василинці до сліз образливо, вона ладна очі видряпати тому, хто з неї насміхався. А найбільше любив дратувати її Павло Дардище — худе, рябе й зле створіння з довгими руками, які сягали за коліна.

Малий Павло сидів якраз перед Василинкою. На уроці раптово повертався в її бік і брався лупати швидкими зеленкуватими очима. Може, так чинив тому, що Василинка була гарна, на неї кожному приємно подивитись. А тільки ж вона терпіти не могла Павла Дардища, зразу й наказувала йому:

— Повернись назад, чого витріщаєшся?

Дардище і не збирався слухатись, вона штурхала його кулаком у плече:

— Повернись, чуєш!

— А я не повернусь!

— Повернись!

Хижі очі Дардища вужчали й злішали, і він протяжно вимовляв прямісінько у Василинчине обличчя:

— Ку-ня-а!

Вона ляскала його по щоці. Тоді Дардище кидав ще образливіше прізвисько:

— Курочка ряба!

Так Василинку називали за те, що мала кілька веснянок на обличчі. В неї, скривдженої, починав тремтіти голос, і хоч била Дардища по шиї й по плечах, він однаково не повертався. Тоді Василинка рішуче підносила руку й з викликом дивилась на Дардища — відвернеться чи ні? Але й це не могло налякати впертого Дардища — і далі дивився глузливо.

— Що таке? — запитував Андрій Іванович.

— А Дардище дивиться! — скаржилась.

— Дардище, ти чого дивишся на неї? — зауважував учитель.

— О, вже й глянути не можна на Куню,— буркотів хлопець.

— А Дардище прозивається! — скаржилась.

Андрій Іванович дуже не любив, коли діти прозивались.

— Дардище, встань! — наказував.— І стій так до кінця уроку.

Худий та малий Дардище слухняно вставав і слухняно стояв до кінця уроку. Зрідка оглядався на Василинку, погрозливо суплячись, а вона у відповідь показувала язика.

Отака школа, де вчителював Андрій Іванович, отакі його учні — кращі, середні й найгірші. Хоч він, власне, великої різниці між ними не бачив.

А він сам? Низенький чоловік, геть зовсім висохлий, і щоки теж висохлі — жовті, в густих борозенках. Ледве видимі вуса, які можна б і зголити, але Андрій Іванович пильнував їх чи не найбільше. Ходив у військовій гімнастерці, підперізувався паском. Іноді з'являвся на уроки в галіфе, іноді — в синіх штанях, що мали сірувату смужечку. Ще мав коротеньке пальто з коміром зі штучного хутра — іншого одягу ніхто з учнів на ньому не бачив. Ні в школі, ні тоді, коли навідувались до нього додому. Андрій Іванович озував кирзові чоботи, халявки яких витирав мокрою ганчіркою, а передки змащував гусячим смальцем, якщо смалець водився, або ж свинячим...

Оце, коли судити з першого погляду, начебто все. У всякому разі, якби раптом діти побачили вчителя не в гімнастерці, підперезаній паском, не в галіфе, не в чоботях, без білястих вусиків під носом, то хтозна, чи впізнали б у ньому свого Андрія Івановича.

Сам він був зайшлий у цьому селі — з'явився тут зразу після війни. З'явився сам, бо дружину його вбито на фронті. Під житло дали хату поблизу школи — в цій хаті раніше жили старезні дід і баба, які повмирали майже одночасно, от хата якийсь час і стояла пусткою. Все, що залишилося після діда та баби, перейшло в спадок Андрієві Івановичу, й не можна сказати, що спадок був йому не потрібен. Бо, крім хати, мав дві лави під стінами, скриню, де зосталось трохи дрантя, яке чомусь не смів викинути, качалку й рубель, рогачі, коцюбу, дерев'яну бадійку на воду, тапчан і двоє курей.

З тими двома курми малось йому найбільше мороки. Кури все-таки були не його, і Андрій Іванович спершу не відав, годувати їх чи ні. Проте годував. Але більше мороки було з тим, що кури неслись, і Андрій Іванович не знав, що чинити з яйцями. Акуратно вибирав їх із гнізда, змощеного в похилому хлівці, бо побоювався, що котрась курка почне квоктати, а як повестися з курчатами? Так назбиралось десятка півтора яєць, і одного разу вчитель пішов до сусідів, щоб запитати, яку раду їм дати.

Сусідам було дивно слухати те, що казав учитель.

— Зваріть,— радили,— та з'їжте.

Учитель розводив руками—як це, мовляв, порядкувати тим, що йому не належить.

— Продайте,— радили.

Андрій Іванович знов розводив руками — по базарах ніколи не ходив і нічого не продавав.

Так і лежали яйця, поки надумався комусь оддати — котрійсь зі своїх учениць, яка, очевидно, недоїдала, бо мала нездоровий колір обличчя й запалі очі.

Наступного дня до нього прийшла жінка з вузликом у руках. Затіяла балачку про село, про школу, він чемно відповідав, а самого пекла думка: що за жінка, чого раптом навідалась до нього додому?

Зрештою, жінка зібралась іти, а йому залишила отой вузлик на лаві.

— Це вам трохи гречаних крупів принесла, зварите кулешу,— І, зловивши в його погляді непорозуміння, пояснила: — Ви ж яєчок передали через мою Настку то я вам гречаних крупів.

Відмовлявся, але жінка вузлик так і не забрала.

Після того не один раз траплялось, що навідувався хтось із батьків його учнів і приносив чи трохи борошна, чи пшона, молока в глечику. Вчитель завжди відмовлявся, але принесене так і зоставалося в нього, то мусив споживати. Ця обставина завдавала прикрощів, бо наступного дня було совісно дивитися в очі саме тієї дитини, чия мати вчора навідувалась до нього.

В дідову та бабину хату, яка дісталася йому в спадок, Андрій Іванович не привіз ніяких речей, тільки стареньку скрипку. Вона, замотана в білу рядюжку висіла біля комина, і вчитель ніколи її не знімав щоб пограти. Хіба для того, аби подивитись. І кожен, хто приходив до нього, звертав увагу на скрипку, і в кожного з'являлась думка, чому вчитель ніколи не грає.

Але запитати про те не зважувались.

Людей найбільше дивувало, що вчитель ні до кого не звертається по допомогу. Сам собі пере. Звісно, прання в нього не так багато, але ж... Щовечора куриться димок із комина — либонь, готує собі вечерю. Одного разу вчитель запросив до себе дітей додому, а потім пригостив їх варениками, які сам і зварив для них.

— Така людина...— казали про нього.

— Черпнув ложкою горя, тому й такий.

Поважали — й жаліли. Бо невеличкий, трішки в плечах зсутулений, очі добрі, погляд розумний і наче аж запобігливий, звертав із дороги, коли здибався з вами, й першим вітався, хоч, може, ніколи вас перед тим не бачив.

І в селі мали його за свого, співчували в його житті, яке так трудно склалось, і, звичайно, хотіли б допомогти.

У класі хтось пустив чутку, що, мовляв, Андрія Івановича сільські молодиці збираються оженити, щоб не мучився чоловік самотиною. Перший, мабуть, сказав про це Павло Дардище, який переповів дітям балачку, що точилася у них удома. На нього відразу ж усі накинулись — навіщо плещеш казна-що, адже й сам Андрій Іванович нічого не відає, а ти поголоски пускаєш.

— Поголосокне пускаю,— бубонів Дардище.— За що купив, за те й продаю.

— Кого ж за нього сватають? — поцікавився хтось.

— А Мотрю Сагайдак!

Діти загомоніли — кожне добре знало Мотрю Сагайдак. Вона й справді добра жінка, і за віком однакова з учителем, але ж можна

висватати кращу й молодшу. Бо ген скільки дівчат у їхньому селі неодружених, кожна, либонь, згодилася б вийти за вчителя, то навіщо йому здалась Мотря Сагайдак? Та й коли добре приглянутись до Мотрі, побачиш у неї родимку на шиї, велику, чорну, й за вухом теж. Тому-то вона завжди запинається так старанно терновою хусткою.

— Е-е, Мотрі йому не треба,— сказав Грицько Калашник— Якби щось добре, а то ж — Мотря!

Василинка й собі ствердно закивала головою — Мотря й справді-таки не годиться.

Вчилась у їхньому класі Рая Івашко, якась близька Мотрина родичка. То вона, почувши розмову, встряла до гурту і, широко розтягуючи довгий рот, запитала:

— А чого це Мотря не підходить? Хто ж тоді підходить, як не вона?

— Молодшу йому треба! — втовкмачували.

— Вона молода! — наполягала Рая.

— Красивішу...

— Вона красива!

— Та що ви з цією Райкою теревените! — гримнув Павло Дардище і, схопивши дівчину за коси, потяг за двері. Там вони заходилися битись, а діти далі обговорювали те, що їх цікавило.

— А я придумала! — вигукнула Василинка.

— Що? — обернулись до неї.

— Хай за нього вийде Шлапачиха!

Шлапачиха була гарна жінка, найкраща ланкова їхнього колгоспу, про неї знали не тільки в селі, а й у районі. Проте Шлапачиха мала чоловіка Шлапака й двоє малих дітей.

— У неї є Шлапак! — заперечили.

— Хай покине, бо Шлапак п'яниця! — стояла на своєму Василина.

А й справді, було б добре, якби Шлапачиха покинула свого Шлапака й вийшла за вчителя. Тоді б усім велось добре: й учителеві, й Шлапачисі, і її дітям.

—Та-ак..— розгублено мовив Грицько Калашник, і всі стали ждати, що скаже.— Добре б...

Тут і дзвінок продзеленчав, то мусили розбігатись і сідати за парти. Зайшов Андрій Іванович, почався урок. Збуджені діти не могли заспокоїтись і далі обговорювали — кого можна видати за їхнього улюбленого вчителя. Андрій Іванович кілька разів закликав клас до дисципліни, проте — на диво! — його не слухались.

Найбільше веретенилася за партою Рая Івашко, то він її й звів на ноги.

— Ти не скажеш, що сталося?

Рая вже й рот розтулила, щоб сказати, та стрілася поглядом із Дардищем — він показував кулак.

— Та-а... Те-е... — не могла добути слова. Але, мабуть, одразу ж перестала боятись Дардищевого кулака, бо згадала, як хлопець на перерві тягнув її за косу. Тому й випалила: — А вас хочуть оженити!

— Хто хоче оженити? — по паузі запитав Андрій Іванович, і його завжди жовте обличчя наче аж порожевіло.

— Калашник,— показала пальцем на Грицька.— Й Василина Кущ хоче оженити, й Дардище! — Тут обернулась до Павла й навіть обома руками на нього показала: — Всі хочуть. І нібито для вас Мотря наша не підходить, то хочуть за вас Шлапачиху видати.

— Яка Мотря? Яка Шлапачиха! — неслухняним язиком поспитав учитель, полотніючи й тетеріючи.

— Та яка ж іще Мотря, родичка моя! — й зовсім похо-робрішала скривджена Рая Івашко.— І не така вона стара, й не така погана. Не гірша ж за вас, Андрію Івановичу, їй-богу!

— Не божись, не божись! — тільки й спромігся сказати.

— А я не божусь, то я так А в Шлапачки двоє дітей, і вона замужем, як же вийде за вас? Що їй люди скажуть: при живому чоловікові — й заміж!

Андрій Іванович тільки очима лупав, і лице його геть зовсім потемніло.

— А то знаєте, що кажуть? — тріщала, як сорока, Рая Івашко.— Щоб дівчину для вас гарну знайти, бо ви, мовляв, тихенький, самі не осмілитесь.

— Яку дівку? — так і сів на стілець учитель.

— Молоду! — випалила Рая.

Учитель більше нічого не питав, пащекувата Рая Івашко мовчала, і в класі встоювалась грозова тиша. Андрій Іванович узяв ручку й, помітивши, як вона тремтить між пальців, швиденько поклав на стіл. З нього не зводили поглядів, усі чекали, що буде.

Проте нічого не сталося. Учитель заспокоївся і, наказавши Раї Івашко сідати, розпочав урок Діти похнюплено розгорнули зошити, подіставали задачники.

— "Велосипедист їхав по шосе зі швидкістю 12 кілометрів на годину. На ґрунтовій дорозі він їхав зі швидкістю 9 кілометрів на годину..." — взявся диктувати рівним голосом.

А коли закінчились уроки, Андрій Іванович покликав Грицька Калашника, і вони вдвох довгенько ходили лугом, розмовляючи про щось. Діти, зібравшись коло школи, стежили за вчителем та Грицьком і думали: ото розпікає!

А Грицько, повернувшись до гурту, й словом не похопився про свою з учителем розмову. Тільки ні того дня, ні наступного ніхто більше не говорив ні про Шлапачиху ні про Мотрю, ні про когось іншого. А коли й заїкався хто — підходив Грицько й наказував прикусити язика, бо, мовляв, учитись треба, а не базікати казна-що.

Якось прибігла до школи Павлова мати й сказала, що той не ночував удома. Вчора батько побив Павла, бо хлопець поліз на трактор і на шмаття порвав свої єдині штани.

— Якби ж хоч обібрався в солідол чи в мастило, а то геть-чисто порвав,— бідкалась мати.

Не було Дардища й на уроці. Андрій Іванович задумався — де його шукати?

— А навіщо шукати? — сказав Калашник— Сам повернеться, нікуди не дінеться. Дардище такий, як порох, але в нього це минає.

Ходили розшукувати всім класом. Обійшли садки, яри, коло річки шукали, ходили до двох найближчих скирт, що видніють за селом, але й духу Дардищевого ніде не чулось. Навіть Калашник уже був не такий упевнений, що товариш його знайдеться. А Василинка! Подивилися б ви на Василинку! Здається, щодня сваряться з Дардищем, ніколи в мирі не живуть, а тут так засмутилась, що мало сльози з очей не бризнуть.

Пригнічені, пізно порозходились по домівках.

Андрій Іванович перевіряв учнівські зошити, коли у вікно постукали. А може, здалось, бо надто тихо й скрадливо. Втупився у темряву за вікном — нікого. Все-таки вийшов надвір, подивився кругом. Либонь, вчулось. І вже коли хотів зачинити за собою двері, долинуло з-за кущів безу, що коло воріт:

— Андрію Івановичу...

Учитель до безу — там, присівши навпочіпки, дивився на нього знизу вгору Дардище. Серце в учителя забилося швидко, тепла хвиля вдарила в груди і в голову.

— Це я...— прошепотів Дардище, не зводячись із землі. Голос у нього тихий і перестрашений.

— Ти чого тут? — запитав Андрій Іванович.

— А я до вас прийшов,— прошепотів той.

— Вставай, ходімо до хати.

Дардище слухняно звівся, пішов слідом за вчителем. У хаті спинився коло порога й заціпенів. Андрій Іванович, радіючи, що знайшовся Дардище, дивився на нього весело й добре.

— Де ж ти пропадав? А ми з ніг збилися, тебе розшукуючи.

— Я знаю, що ви мене розшукували,— прогув хлопець.— Я в скирті соломи сидів.

— І не озвався?

— Я не хотів озиватись,— і замовк

Учитель теж затих, у грудях йому заболіло. Боявся розпитувати, щоб необережним словом не поранити дитячої душі. Відрізав шматок хліба, дістав кусень сала — Дардище взяв і, стоячи коло порога, почав їсти.

— Сідай коло столу,— поговоримо,— сказав Андрій Іванович, коли той доїв.

Дардище не зрушив із місця. Дивився на вчителя важко, наче збирався сказати щось од самісінького серця.

— Я вам таке...— почав Дардище й не договорив. Андрій Іванович постатечнішав, обличчя його затверділо.

— Я вам таке скажу,— видихнув хлопець,— щоб ви мене взяли до себе за сина.

— Слухай, Дардище...— мовив учитель, але не докінчив. І запитав: — Ти ще хочеш їсти?

— Хочу,— чесно зізнався Дардище.

Учитель ще дав йому хліба з салом і хапливо заходився стелитись.

— Ляжемо разом отут, на тапчані. Тапчан широкий, помістимось. Ти спокійно спиш, не пацаєшся ногами?

Дардище заперечливо похитав головою.

— То й добре,— осміхнувся вчитель.

Андрій Іванович лежав, не склеплюючи повік. Дардище теж лежав, утупившись у темряву, й майже не дихав. Проте, зморений, заснув перший, і тоді вчитель скрадливо звівся, одягнувся навпомацки і, не рипнувши дверима та не брязнувши клямкою, вийшов надвір. Ішов сказати батькові та матері, що знайшовся їхній син.

Мати захлипала від радості, а батько зразу ж наготувався бігти, щоб налупцювати хлопця, аби не завдавав стільки прикрощів. Але вчитель зумів його переконати, що не слід цього чинити, що мине трохи часу — й хлопець сам повернеться додому.

— Я йому батько чи не батько?! — репетував Дардище-старший.

Але прийшов не опівночі, а вранці. Павло саме вмився й сидів коло столу. Звівся назустріч батькові й сказав похмуро:

— Не займайте... Мене Андрій Іванович прийняв за сина. Учитель, щоб захистити хлопця, підтвердив:

— Так-так...

Дардище-старший побагровів, хотів затіяти сварку, але, видно, стримався при вчителеві.

— Он воно як! То й живи тут, а додому не приходь! Щоб і ногою додому не ступав, коли батька змалку цураєшся.

Так і зостався малий Дардище в учителя. Разом ходили в школу, разом повертались додому. Павло став учитись краще і вже був не такий заляканий, як перше. Й ніхто в класі не сміявся з нього за те, що він тікав із хати. Бо хто ж міг сміятись, коли їх із Калашником тільки й було двоє хлопців у класі!

Минуло трохи часу, й одного разу прийшли до вчителя Павлові батько й мати. Батько вже не такий сердитий, але говорила мати. Казала, щоб Павло повертався додому, що ніхто більше не кривдитиме його.

— Питайте в хлопця,— сказав учитель.— Як він захоче. Батько з матір'ю благально подивились на Павла. А той

зрозумів учителя. Хоч би й хотів, не міг тримати його в себе.

— Ходімо,— сказав похмуро Павло й подався з хати.

Мати всміхнулась радо, а батько, ступаючи слідом за сином, спіткнувся раз і вдруге на рівному місці...

Пригадуєте Настку, якій учитель півроку тому віддав курячі яйця? Він уже не обділяв її своєю увагою. Знав, що в Настки багато сестер і братів, що живеться сім'ї сутужно без батька, який загинув на фронті, то інколи помагав чим міг. А то навіть купив черевики для її брата, що мало не босоніж ходив у старший клас.

І після того, як подарував черевики, знову до нього прийшла Настчина мати, Гафія. Перший раз навідалась до нього з вузликом крупів,— згодом, довідавшись, як тяжко їй живеться, Андрій Іванович зрозумів ціну того подарунка. За другим разом Гафія нічого не принесла, тільки тримала в руках хлоп'ячі черевики.

"Невже повернути хоче?" — майнуло в учителевій голові. Проте жінка як сіла з черевиками на лаві, так і закам'яніла. Не сказала ні слова, ні півслова, а тільки зігнулась, голову опустила і, притиснувши черевики до грудей, довго так сиділа. А вчитель то сяде, то встане, то пройдеться по хаті, то зупиниться перед нею, хоче сказати щось, заспокоїти — і нічого з горла добути не в змозі.

Зовсім йому зле стало на душі, як помітив, що в жінки сльози течуть по обличчю. Течуть беззвучно, затримуються в зморшках, зморшки бубнявіють ними, а потім скрапують сльози на черевики, блищать на них... Зрештою, так ні слова й не сказавши, мовчки звелась Гафія і подалася з хати.

Після того випадку учитель уже не міг не думати про долю її дітей. Всі ходили до школи, крім найменшого й найстаршого. Найменше — бо роками не вийшло, а найстарше — бо працювало в колгоспі. Й коли в школі чи десь на вулиці Андрій Іванович бачив їх, серце в нього раптово стискалось од болю, й він думав.— "О господи, та це ж Гафіїне..."

І вчитель почувався так, наче сам завинив у чомусь перед Рафією і її дітьми. В тому, що живе вона в обдертій хаті, і в тому, що не може ні озути, ні одягнути своїх дітей, хоч із усієї сили тягнеться, щоб ходили до школи.

Й одного разу він зважився. Коли смеркло, пішов до Гафії. Мороз сердито поскрипував під ногами, чорні сутінки стояли в завулках та між деревами. Вчитель хвилювався, а коли переступив поріг Гафіїної хати,

то відчув, що кров одлинула від щік і вони, либонь, побіліли. Хотів привітатись голосно, але вийшло чомусь тихо, голос зірвався.

Всі дивились на нього й чекали, що скаже.

А вчитель не міг сказати того, ради чого прийшов. Сказав щось про зиму, про те, що палива не настачиш, коли морози не вляжуться. Гафія йому теж про морози і про паливо. Діти звикли, що в їхній хаті сидить учитель, і затіяли якусь тихеньку гру.

Вже надворі, коли Гафія вивела його за двері, зважився:

— Я вам таке хотів сказати...— І подивився вбік, на перехняблений причілок.— Хата ваша нікудишня. Давайте обміняємось. Ви в мою перейдете, а я в вашу.

— Як же це так...— не могла второпати Гафія.

— А так! Мені багато не треба. Я одягнувся в куфайку — і мені вже тепло, вже не треба в печі палити. А у вас діти...

Гафія перебила:

— Спасибі вам на доброму слові, але нікуди ми не підемо, перезимуємо тут, у своєму гнізді, а весною чимось зарадимо собі, так не сидітимем... А ви подумайте й про себе, Андрію Івановичу, що, може, й ви комусь потрібні, берегтись треба!..

Учитель пробував переконати Гафію, та жінка затялася, стояла на своєму. Так і пішов од неї ні з чим. Повертався додому з каменем на душі, але з-під важкого каменя проростав тонесенький паросток радості. Зогрівався той паросток словами Гафіїними, що нікуди вона зі свого гнізда не подасться, що й він, Андрій Іванович, повинен

піклуватись про себе, бо потрібен він і людям цим, і їхнім дітям, що не для себе самого живе.

Наближався день 8 Березня, і по всіх класах діти заметушилися, стали перешіптуватись — що подарувати своїм учителькам на свято. У всіх класах уроки вели вчительки, єдиним мужчиною на всю школу був Андрій Іванович. Учні з його класу почувались наче аж незручно, що не беруть участі в загальній метушні, що нічого нікому не збираються подарувати.

Та Василинка Кущ, коли Грицько Калашникі Павло Дардище повискакували на перерву в коридор, узяла двері на клямку й гукнула, щоб її послухали.

Дівчата втихли.

— Андрієві Івановичу теж треба купити на 8 Березня подарунок. Бо хіба він не такий учитель, як інші? Всім куплять, а йому ні? Давайте і йому купимо!

— Та це ж свято жіноче, а не чоловіче! — заперечив хтось.— Дарувати треба вчителькам!

— О, ви чуєте! — аж розсердилась Василинка.— Чи наш Андрій Іванович не заслужив подарунка? Адже він найкращий учитель на всю школу.

Дівчатка затихли — Андрій Іванович і справді був для них найкращим. Навіть тоді, коли дорікав. Навіть тоді, коли ставив двійки. І тоді, коли навідувався додому, щоб поговорити з батьком-матір'ю про незадовільну поведінку їхньої дитини. Завжди був для них найкращим.

І ніхто з дівчаток не заперечив, замовкли навіть ті, хто в душі був проти. Не так уже й страшно, що це жіночий день.

А що дарувати? Вирішили, хай кожне дарує те, що вважає за потрібне...

В день 8 Березня сиділи на уроках тихі, урочисті, і в кожного змовницьки світились очі. Лише в Калашника та Дардища не світились, бо хлопці нічого не знали. Либонь, і не здогадувались, бо інакше не сиділи б так байдуже.

Тільки продзеленчав дзвоник на перерву, як Василинка вийшла до дошки і, заступивши дорогу Андрієві Івановичу, який уже хотів іти в учительську, сказала:

— Дорогий Андрію Івановичу! Від імені всього нашого класу вітаю вас із днем 8 Березня! — На якусь хвилю затнулась, а далі повела рішуче: — Будьте здорові й щасливі, живіть усім нам на радість!

І з цими словами подала вчителеві флакончик духів і вишиту носову хустинку. Той флакончик вона купила в сільській крамниці на гроші, які заощаджувала майже півроку, а носову хустинку вишила сама.

Андрій Іванович, видно, вагався, брати чи не брати, бо дуже розгубився й усміхався ніяково. Але тут до нього кинулись інші учениці, стали простягати хто що — хто пудру, хто шкарпетки, хто власноручно гаптовану серветку, і він мусив усе те брати, щоб не попадало на підлогу.

— Але ж... але ж...— пробував щось сказати Андрій Іванович, та діти весело кричали, сміялись, і голос його танув у гаморі.

Лише Калашник і Дардище нічого не могли второпати, але скоро й вони отямилися, кинулись до гурту.

— Ура! — кричав Дардище,— Хай живе 8 Березня! Не тільки жінкам радіти, а й усім!

— Ви лишень погляньте на нього! — нарешті вдалося докинути слово й Андрієві Івановичу— Чи ти часом не збираєшся спідницю зодягнути, що так скачеш?

Усі дружно засміялись, і під той веселий сміх Андрій Іванович пішов із класу, несучи притиснутими до грудей учнівські подарунки. І тільки переступив поріг учительської кімнати, тільки зачинив двері, як там почувся сміх: сміялись учительки, які побачили свого колегу з подарунками...

Того вечора, вперше за довгий час, Андрій Іванович дістав скрипку зі стіни, де вона висіла на кілочку, розмотав зі старої рядюжки і легесенько-легесенько провів смичком. Звук був тихий і наче аж писклявий, народився і вмер, але вчителеві, либонь, звук сподобався, бо на обличчі зацвів усміх, і від усміху воно стало молоде й щасливе.